

Вдосконалення механізму податкового інвестиційного кредитування в контексті стимулювання розвитку інноваційної діяльності в Україні

Розглянуто необхідність, суть та значення податкового інвестиційного кредиту для розвитку інноваційної діяльності в Україні. Виділено особливості податкового інвестиційного кредиту та показано його відмінність від податкових пільг, окреслено переваги та недоліки його застосування на основі аналізу літературних джерел. Подано авторські рекомендації стосовно критеріїв позичальників для надання податкового інвестиційного кредиту, розрахунку його величини, визначення термінів та порядку оформлення та посилення ролі даного інструмента в активізації інноваційних процесів.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, податковий інвестиційний кредит.

На нинішній день інвестиційний ринок України перебуває в стані розвитку і потребує об'єктивно обумовленого державного регулювання інвестиційних процесів, що здійснюється через: систему оподаткування; надання фінансової допомоги у вигляді субсидій, дотацій, субвенцій на розвиток окремих галузей та регіонів; реалізацію кредитної та амортизаційної політики; застосування різного роду державних норм і стандартів, а також заходів антимонопольного характеру. Одним із найдієвіших засобів макроекономічного регулювання є податкова політика.

Серед механізмів державного стимулювання інвестиційних та інноваційних процесів особлива роль належить заходам податкового впливу. У раціонально побудованій системі оподаткування саме цей вплив використовується як інструмент ефективної економічної політики, оскільки дає можливість забезпечити додаткові економічні стимули учасникам інвестиційної та інноваційної діяльності, а для держави – здійснювати повноцінну соціальну політику, розвивати галузі та регіони, створювати нові робочі місця та вирішувати інші соціально-економічні проблеми.

Виникає об'єктивна необхідність дослідження питань, пов'язаних із впливом податкової системи на основні економічні процеси, особливо інноваційного характеру, оскільки для подолання негативних тенденцій, які відбуваються у цій сфері, необхідне подальше удосконалення як системи оподаткування в цілому, так і окремих податкових важелів.

Світова економічна практика накопичила значний досвід податкового регулювання інноваційних процесів як на макро-, так і на мікрорівнях, а її аналіз свідчить про доволі широке застосування таких інструментів як знижені ставки податку на прибуток корпорацій, податкові канікули, механізм прискореної амортизації, інвестиційна податкова знижка, а також податковий інвестиційний кредит.

Важливим напрямком фінансово-кредитної політики держави, що потребує належного теоретичного і практичного вирішення, є питання застосування податкового інвестиційного кредиту. Актуальність питань, пов'язаних із застосуванням цього фінансово-кредитного важеля, зумовлюється декількома обставинами: 1) широке застосування податкового інвестиційного кредиту

в зарубіжних країнах з розвинутою ринковою економікою, що підтвердило дієвість його впливу на процеси соціально-економічного розвитку; 2) відсутність чіткого законодавчого регламентування та належної практики застосування податкового інвестиційного кредиту в Україні; 3) напрямком, у якому податковий кредит може найбільше проявити свою дієвість, є інвестиційна та інноваційна діяльність.

Огляд численних публікацій у наукових та спеціальних виданнях з питань щодо підвищення ролі податків в економічній системі дає підстави стверджувати про актуальність досліджуваної проблематики. Зокрема, питання щодо сутності, призначення та порядку надання податкового інвестиційного кредиту відображені у працях А. Пересади, Т. Майорової та інших вітчизняних науковців. Водночас спостерігається значний дефіцит наукових праць, які б стосувалися комплексного підходу до вирішення питань вдосконалення механізму податкового інвестиційного кредитування у сучасних умовах, а також посилення його впливу на процеси розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму податкового інвестиційного кредиту і посилення ролі його стимулювання в процесах розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств.

Поняття «інвестиційний податковий кредит» введено з 1998 р. і визначене у статті 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Згідно з зазначеним документом – це відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єктові підприємницької діяльності на визначений термін з метою збільшення обсягу його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм із подальшою компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень через загальне зростання прибутку, що буде отриманий згідно з чинним законодавством в результаті реалізації даних програм [1].

Зважаючи на те, що економічною основою податкового інвестиційного кредиту є кошти, які підприємство сплачує у вигляді податку на прибуток, деякі автори відносять цей кредит до такої поширеної форми фінансової підтримки, як податкові пільги, однак, на нашу думку, таке твердження є дещо хибним. Податкові пільги являють собою встановлені законодавством винятки із загальних правил оподаткування, що надають платникам можливість зменшити суму податку (збору), яка підлягає сплаті або звільняє його від окремих обов'язків та правил, пов'язаних із оподаткуванням [2, с. 63].

Крім того, податкові пільги мають ширшу сферу застосування. Окрім стимулювання інноваційної діяльності, зокрема в частині відшкодування витрат на реконструкцію і модернізацію активної частини основних фондів, пільги на сплату податку можуть надаватися для поліпшення фінансового стану тим підприємствам, що зазнали ускладнень у своїй господарській діяльності через політичні події, природні катастрофи, форс-мажорні обставини, несприятливу кон'юнктуру тощо; підприємствам, на яких використовується праця інвалідів; для санації стратегічних підприємств та пріоритетних галузей економіки, зокрема на час пристосування їх до роботи в умовах ринку, тощо.

Податковий інвестиційний кредит відрізняється від податкових пільг, оскільки характеризується такими особливостями, які не є характерними для цього виду фінансової підтримки підприємництва. Так, податковий інвестиційний кредит має чітке цільове призначення – його надання здійснюється переважно для реалізації інноваційних програм та проектів, спрямованих на:

- розширення виробничих потужностей у пріоритетних для інвестування галузях економіки, регіонах, напрямках вкладення коштів;
- прискорення розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв, здатних суттєво вплинути на розвиток науково-технічного потенціалу та вітчизняної економіки загалом;
- науково-технічне оновлення виробництва з підвищенням його техніко-економічних показників і забезпеченням конкурентоспроможності на світовому ринку.

Держава, втрачаючи на деякий час певні суми дохідної частини бюджету, у подальшому може розраховувати на збільшення обсягів бюджетних надходжень через загальне зростання обсягу прибутку, який підприємство отримає в результаті реалізації інноваційного проекту і відповідно – обсягів податку на нього. При цьому відбувається надання коштів на інвестиційні цілі з метою отримання економічного та/або соціального ефекту, забезпечення процесу розширеного відтворення, в ході якого реалізуються принципи поверненості і платності, які є характерними для категорії «кредит».

Використання механізму податкового інвестиційного кредиту має певні переваги порівняно з іншими видами інвестиційного кредиту. Так, при банківському інвестиційному кредитуванні використовуються вільні фінансові ресурси банків, залучені здебільшого на тривалі періоди часу, обсяг яких на нинішній день є доволі обмеженим. Високі ж процентні ставки роблять інвестиції для підприємств економічно обтяжливими, а іноді зовсім не вигідними. З іншого боку, зниження рівня процентних ставок за банківськими інвестиційними кредитами, тривалі строки реалізації переважної більшості проектів та наявність впливу інвестиційних ризиків знижують рівень пропозиції інвестиційних ресурсів банків.

Впровадження в практику інвестиційного податкового кредиту не потребує від держави додаткових кредитних ресурсів, оскільки в ньому використовується ресурсний потенціал самого підприємства у вигляді тієї частини прибутку, яка повинна була б відраховуватись до бюджету у вигляді податку на прибуток. Тому надання підприємствам можливості збільшення власного обсягу інвестиційних ресурсів на безпроцентній основі заохочуватиме їх до підвищення своєї ефективності та отримання прибутку. Також при звичайному кредитуванні, крім основної суми боргу, слід повертати й проценти, які нараховуються впродовж строку користування кредиту. При податковому інвестиційному кредитуванні приріст податку, який буде отримано після реалізації проекту, може набагато перевищити рівень надходжень порівняно із процентною ставкою за банківським кредитом, а також матиме не одноразовий, а систематичний характер [3, с. 92–93].

З метою стимулювання розвитку інноваційної діяльності впровадження інвестиційного податкового кредиту успішно практикується в таких країнах з розвинутою ринковою економікою, як Великобританія, Канада та Франція. Активно використовується у зарубіжних країнах й митний кредит, який є близькою аналогією до податкового інвестиційного кредиту. Його зміст полягає у відстроченні сплати мита за наявності гарантії і сплати процентів за час відстрочки мита. Останнім часом подібна практика набуває поступового розвитку в Україні. Так, необхідні для реалізації пріоритетного інвестиційного проекту, який передбачає випуск інноваційної продукції (за умови прийняття урядом відповідної постанови про його важливість), сировина, обладнання і комплектуючі та інші товари (окрім підакцизних), які не виготовляються в Україні (або виготовляються, однак не відповідають вимогам проекту), у разі ввезення їх в Україну впродовж

терміну чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість. При цьому номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, обладнання повинні бути визначені в інноваційному проекті до моменту його державної реєстрації. Однак для цього виду стимулювання інноваційної діяльності характернішими є риси податкової пільги, ніж податкового інвестиційного кредиту.

Розвиток відносин між державою та підприємствами в межах податкового інвестиційного кредиту потребує вирішення низки проблем, пов'язаних з удосконаленням цього механізму. Перш за все, необхідно розробити чіткі критерії щодо визначення тих суб'єктів господарської діяльності, які могли б отримати податковий інвестиційний кредит. Одними з таких критеріїв можуть бути: прибуткова діяльність і стабільне фінансово-економічне становище підприємства; відповідність інноваційного проекту вимогам науково-технічного прогресу та екологічним вимогам, що підтверджується відповідними позитивними висновками; наявність умов, які б підтверджували реальні можливості підприємства щодо успішної реалізації проекту; наявність економічно обґрунтованого інвестиційного (інноваційного проекту), який би забезпечив чисті грошові надходження у необхідних обсягах, за рахунок яких можна досягнути поставлених цілей та компенсувати податковий інвестиційний кредит; участь підприємства власними коштами в реалізації інвестиційного (інноваційного) проекту; відповідність спрямованості інноваційного проекту загальнодержавним пріоритетам; кількість створених робочих місць у результаті реалізації інноваційного проекту, рівень конкурентоспроможності продукції, що випускається в межах проекту тощо.

По-друге, слід підходити до визначення суми податкового інвестиційного кредиту таким чином, щоб врахувати потребу у додаткових інвестиційних ресурсах, які можна отримати за рахунок кредиту, та наявність власних коштів, які підприємство спрямовуватиме на інвестиції.

По-третє, з метою ефективної реалізації відносин щодо отримання підприємствами податкового інвестиційного кредиту необхідно використовувати угоди відповідного зразка або такий фінансовий інструмент, як вексель.

По-четверте, контроль за дотриманням умов надання, використання та погашення кредиту повинні здійснювати галузеві міністерства (відомства) та державні податкові адміністрації за місцезнаходженням позичальників.

По-п'яте, потрібно, щоб терміни, протягом яких підприємства могли б розраховувати на відтермінування податкових платежів, чітко впливали із строку окупності інвестиційного (інноваційного) проекту.

Проектом Податкового Кодексу України передбачено, що договір про надання податкового інвестиційного кредиту укладається після виникнення першого податкового зобов'язання від реалізації проекту. Відповідно, такий кредит надається після перетину точки окупності проекту, на стадії ринкової реалізації. Таким чином, надання податкового інвестиційного кредиту не впливає на строк окупності, норму рентабельності та інші показники ефективності інвестиційного проекту [4].

Крім того, податкове зобов'язання обчислюється окремо за реалізацією інвестиційного (інноваційного) проекту. Це зумовлює необхідність ведення підприємством податкового обліку не лише після отримання податкового інвестиційного кредиту, але й до того моменту. При цьому може виникати ситуація, коли прибуткове підприємство за звітом про фінансові результати не має права на отримання такого кредиту, що зводить нанівець переваги диверсифікації господарської діяльності.

Інвестиційний податковий кредит, згідно з вищезазначеним документом, надається шляхом відстрочення сплати податкових зобов'язань, нарахованих у межах реалізації інноваційного проекту. Якщо врахувати, що максимально можливий термін користування інвестиційним податковим кредитом становить 3 роки, то обов'язковість його повернення сприяє фінансуванню лише модернізуючих інновацій або підвищенню оборотності капіталу, що забезпечить швидке повернення коштів. При цьому більш значимі НДДКР, які потребують тривалого часу повернення коштів, залишаються поза увагою.

На думку А. Пересади і Т. Майорової, враховуючи посилення вимог до ефективності використання інвестиційних ресурсів, інвестиційний податковий кредит найоптимальніше слід надавати підприємствам під конкретний інвестиційний проект на строк до 5 років. Це пов'язано з тим, що довший термін не відповідає сучасним вимогам щодо тривалості освоєння нової техніки і веде до розпорошення державних ресурсів та знижує ефективність використання інвестицій [5, с. 280].

Зважаючи на те, що в зарубіжній економічній літературі інновація інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного продукту в реальний, з початком дифузії інновації вона перетворюється на традиційний продукт. До цього моменту підприємству бажано досягнути рівня точки беззбитковості. Більше того, для збереження конкурентних позицій підприємство повинно безперервно здійснювати інноваційний процес. У разі фінансування інновацій за рахунок власних коштів логічним видається те, що орієнтиром для початку фінансування нового проекту буде точка окупності попереднього. Це свідчить про доцільність планування інноваційних проектів до моменту окупності, що унеможливорює практичну реалізацію податкового інвестиційного кредиту.

На нашу думку, податковий інвестиційний кредит слід надавати на термін, який триває від моменту досягнення підприємством точки беззбитковості до моменту повної окупності проекту, за умови, якщо ці кошти спрямовуватимуться на реалізацію наступного реального інноваційного проекту, який буде здійснювати підприємство.

Виходячи з економічної основи податкового інвестиційного кредиту, його загальний обсяг для конкретного підприємства визначається приростом податку на прибуток, який буде отримано після реалізації інвестиційного проекту за формулою:

$$ПК = П \times C_{ПНП} (I_n - 1) \times (M_{ок} - M_{бзб}),$$

- де $ПК$ – загальний обсяг податкового інвестиційного кредиту;
 $П$ – обсяг отриманого прибутку в базовому році, який передував початку робіт за проектом;
 $C_{ПНП}$ – ставка податку на прибуток;
 I_n – індекс зростання;
 $(I_n - 1)$ – приріст загального обсягу прибутку підприємства після реалізації проекту порівняно з базовим роком;
 $(M_{ок} - M_{бзб})$ – термін, на який надається податковий інвестиційний кредит, що триває від моменту досягнення підприємством точки беззбитковості за інноваційним (інвестиційним) проектом ($M_{бзб}$) до моменту повної окупності проекту ($M_{ок}$).

Крім того, як було зазначено, кошти, які отримуються в межах інвестиційного податкового кредиту, використовуються на цілі, передбачені інноваційним проектом. Більшою мірою це стосується ринкової стадії реалізації інноваційного процесу, тобто розширення виробничих потужностей, модернізації, реконструкції, ремонту обладнання, а не на стадії безпосередньої комерціалізації результатів інноваційної діяльності (розробок, винаходів тощо).

На основі аналізу основних положень Проекту Податкового кодексу України, які стосуються податкового інвестиційного кредиту, можна стверджувати про недостатню спрямованість цього важеля на стимулювання впровадження в господарський оборот базових, фундаментальних інновацій. Більшою мірою він спрямований на захист та примноження монопольних прибутків інноватора, ніж на інтенсифікацію інноваційних процесів. З одного боку, економічним стимулом до впровадження інновацій є можливість отримання деякого монопольного становища, яке, окрім всього, передбачає й збільшення прибутку понад певний нормальний прибуток (як винагорода за ризик). На цей аспект зважав ще Й. Шумпетер [3, с. 133, 460-461], проте у більш широкому розумінні – в розумінні засобу конкурентної боротьби. З іншого боку, комерціалізації знання передуює подолання багатьох різних за характером бар'єрів. Звідси випливає, що метою державного втручання у ринковий механізм є рівномірне для усіх суб'єктів господарювання сприяння подоланню гальмівних бар'єрів, що, своєю чергою, не має значного впливу на основу ринкового механізму – конкуренції.

У випадку, коли комерціалізацію наукового знання здійснено успішно і проект почав приносити прибутки (з урахуванням усіх витрат), то логічно припустити, що об'єктом стимулювання є вже не подолання бар'єрів, що стримують інноваційну діяльність, а приріст прибутків шляхом збільшення оборотності капіталу. Така ситуація є припустимою лише в разі переорієнтування цих «надприбутків» на фінансування інших проектів, чого згадуваний документ не передбачає.

Важливим аспектом фінансово-кредитної політики в Україні, що потребує теоретичного та практичного вирішення на сучасному етапі інтеграції української економіки зі світовою економічною системою, є питання податкового стимулювання інноваційної діяльності за рахунок податкового інвестиційного кредиту.

Таким чином, на думку автора, впровадження запропонованого Проектом Податкового кодексу України механізму податкового стимулювання не створить достатніх стимулів для інтенсифікації інноваційних процесів. Однак у статті висвітлені не всі аспекти надання інвестиційного податкового кредиту. Зокрема, перспективами для подальших досліджень і наукових розвідок є такі організаційні моменти, як реєстрація та анулювання проекту, адміністрування податків у рамках виконання проекту, а також спрощення процедури отримання податкових інвестиційних кредитів, розподілу загального обсягу даного ресурсу по міністерствах і відомствах відповідно до пріоритетності напрямів їх інноваційної діяльності тощо.

Вирішення цих та інших питань активного впровадження у практику економічної діяльності податкового інвестиційного кредиту сприятиме створенню такого механізму фінансово-кредитного стимулювання інноваційної діяльності, зокрема науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в Україні, який би поєднував у собі елементи ринкової економіки зі збереженням гнучких важелів державного регулювання цією найважливішою сферою життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р. №334/94-ВР зі змінами і доповненнями. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
2. Іванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : [монографія] / Ю. Б. Іванов, О. Л. Єськов. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 328 с.
3. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування : [навч. посібник] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2002. – 271 с.
4. Проект Податкового кодексу України. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
5. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями : [монографія] / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 388 с.
6. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. / Й. Шумпетер ; пер. с англ. В. С. Автономова, Ю. В. Автономова, Л. А. Громовой и др. – М. : Ексмо, 2007. – 864 с.

Пшик Б.І. Совершенствование механизма налогового инвестиционного кредитования в контексте стимулирования развития инновационной деятельности в Украине.

Рассмотрены необходимость, суть и значение налогового инвестиционного кредита для развития инновационной деятельности в Украине. Выделены особенности налогового инвестиционного кредита и показано его отличие от налоговых льгот, очерчены преимущества и недостатки его применения на основе анализа литературных источников. Даны авторские рекомендации относительно критериев заемщиков для предоставления налогового инвестиционного кредита, расчета его величины, определения сроков и порядка оформления и усиления роли данного инструмента в активизации инновационных процессов.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, налоговый инвестиционный кредит.

Pshyk B.I. Improvement of Tax Investment Credit Mechanism in the Context of Encouragement of Innovative Activity Development in Ukraine.

A necessity, essence and role of tax investment credit for the development of innovative activity in Ukraine are considered. The features of investment tax credit are outlined and its difference from tax deductions is shown; advantages and disadvantages of its application are presented on the basis of literary sources analysis. Author's recommendations over the criteria of borrowers for the extension of tax investment credit, calculation of its volume, determination of its terms and registration order and strengthening of role of this instrument in activation of innovative processes are given

Key words: innovation, innovative activity, tax investment credit.

Надійшло 16.11.2010 р.